

A boji na Ogrskem so vendar vplivali na Dunaj, in vnanji prekucuhi so namerjavali, da bi na Dunaji vstajo napravili. Cesar pobegne drugič z Dunaja, in gre v Olomuc; a nad nepokorno mesto se vzdigneta knez Windischgrätz od severa in Jelačić od juga. Poslednje dni oktobra udal se je Dunaj, in vstajniški glavarji so bili s smrtjo kaznovani. Še tisto zimo se začne vojska z Ogrsko, in leto pozneje je bila s pomočjo Rusov srečno končana.

Cesar Ferdinand je po britkih izkušnjah vlade odstopil svojemu najstarejšemu bratu Francu Karolu. Ker se tudi ta odpove prestolu, prevzame vlado naš sedanji svetli cesar Franc Jožef I., takrat še le v 18. letu svoje dōbe. Postavodajalni zbor je bil sklican v moravsko mesto Kromeriz, da izdela novo ustavo, kakoršna bi ustrezala vsem národom, in predno mine leto, so se po večjem užé pomirili po Evropi vsi valovi, kateri so bili med letom tako visoko prikipeali.

Zemlja, nebesno telo.

Tudi naša zemlja plava kakor solnce, luna in zvezde v neizmernem svetovnem prostoru, in je tedaj tudi nebesno telo. Zemlja ima dvojno gibanje: vrtenje okrog svoje osi in tekanje okrog solnca. Okolo svoje osi vrti se vedno jednako hitro in sicer od zahoda proti vzhodu, ter pri tem obrača vedno druge kraje proti solncu, in sicer polovica ima dan, polovica pa noč. Da se zemlja jedenkrat zasukne okrog svoje osi, potrebuje 23 ur, 56 minut in 4 sekunde. Pot, po katerej se premika zemlja okrog solnca, je podolgasto-okrogla ali paskrožna; pravi se jej sploh zemeljska draga.

Da zemlja jedenkrat solnce obhodi, potrebuje 366 dni, 5 ur, 48 sekund; ta čas imenujemo leto. Solnce ne stoji v središči zemeljske drage, nego v jednom dveh žarišč. Zato je zemlja ob svojem letnem obhodu sedaj bližje, sedaj dalje od solnca. Točka, kjer zemlja 2. julija doseže svojo največjo oddaljenost od solnca, zove se odsolnčje, nasprotna skrajna točka vélike osi, v katero zemlja stopi 1. januarja, in je solncu najbližje, imenuje se prisolnčje. V solnčnej poti se primerni dve mesti zavete obratišči ali kresa, ker se nam zdi, da se solnce, kakor hitro jedno teh mest doseže, k drugemu vrača. Prvi je za nas poletni kres, ker se poletje začinja, a drugi je zimski kres, ker takrat nastopa zima. Točki, v katerih proti ravnikovej ravni nagnena solnčna pot to prerezuje, t. j. skrajni piki male osi, se zavete jednako-nočišče, ker ima zemlja tu stoječa solnca ravno nad ravnikom, tedaj severno in južno pólublo jednako razsvitljeno. Jednako nočišče, kjer zemlja stoji 21. marca, je pri nas spomladanjsko, a ono, kjer je 23. septembra, je jesensko.

Zemlja je kakor vsa druga nebesna telesa okrogla in na obeh koncih nekoliko oplošnena. Ravna črta, ki bi šla od jedne površne strani na zemlji skozi središče zemlje na nasprotno stran, imenuje se premér ali premernik. Premér od severja na jug je zemeljska os. Zemeljska os meri 12710 kilometrov ali 1713 zemljepisnih ur, po dva dni hodá.

Krajni piki zemeljske osi ste tečaja, in se imenujeta severni in južni tečaj. Črta jednako daleč od tečajev okolo zemlje je ravnik ali polutnik, ki zemljo deli v južno in severno poluto. Ravnik kaže obseg zemlje. Po obsegu pa se izštevili zemeljsko površje, katero meri 5,110.272 □ mirijametrov.

Zraven srednjega ravnika mislimo si še več ravnikov ali krogov, kateri so pa toliko manjši, kolikor bliže so tečajema. Krogi, ki si jih mislimo skozi oba tečaja in dvakrat čez ravnik, imenujejo se póludnevnik i.

Vsak póludnevnik deli zemljo v vzhodno in zahodno poluto, in ker se skozi vsako piko lahko misli ravnik ali póludnevnik, mislimo si vso zemljo prevlečeno s stopinjsko mrežo. Po stopinjskej mreži se vidi, kje in kako daleč je ta ali óni kraj na zemlji. Daljava kraja od prvega póludnevnik a je zemljepisna dolgost, in daljava kraja od ravnika do tečajev je zemljepisna širokost.

Bližej ko je kak kraj na zemlji proti tečaju, mrzlejši je, ker solnčni žarki póšev na-nj sijejo; a bližej ko je kak kraj ravniku, vročejši je, ker tam solnčni žarki navpično na zemljo sijejo. V sredi med ravnikom in tečajema nij niti premraz niti prevroče, nego zmerna gorkota je, kakor je za ljudi najugódnjše.

Okraj in dežela.

Več občin vkup jednega okraja imajo svojo višjo gosposko, ki se imenuje okrajno poglavarstvo. Tú dobivajo občinski predniki vodila in ukaze, kar zadeva njihovo občino; tudi se tú obravnavajo pritožbe posameznih srenjčanov in sploh vse, kar se tiče javnega reda in mirú v občinah in pri posameznih osebah. Tú se nabirajo vojaki, čuje se nad obrtnijo in sploh, da se postave spoštujejo in izpolnujejo. Tú se snidejo volilci, da volijo svoje zastopovalce v deželni zbor. Pri vsakem okraji je posebna šolska oblastnija, ki se imenuje okrajni šolski svét, kateri skrbi za korist ljudskih šol v svojem okraji.

V vsakem okraji je tudi okrajna sodnija, katera določuje „o svojem in tujem“, kjer se posestva vknjižujejo, pogodbe zavarujejo, dedšine oskrbljujejo in kazenske postave izvršujejo.

Zraven teh okrajnih oblastnij je v vsakem okraji tudi davkarija, kjer se iz vsega okraja davki plačujejo.

Več okrajev pod jedno višjo gosposko in sploh jeden kos zemlje, v katerem jeden narod prebiva, je dežela. V vsakej deželi je najvišja gosposka *deželna vlada in v šolskih rečeh deželni šolski svét*. Deželna vlada je navadno v glavnem mestu dežele. Nad okrajnimi sodnijami je višja deželna sodnija.

Najvišja gosposka vseh oblastnij je v stolnem mestu ministerstvo in za sodnijske zadeve je višja zborna sodnija. Vsak ima pravico, da se lahko pritoži pri višjej oblastniji, ako mu nižja gosposka ne zadostuje. Višja oblastnija dotično stvar vnovič preiskuje in potrdi določbo prve gosposke, ali jo pa zavrže.

V vsakej deželi je deželni zbor, kjer zborujejo poslanci, ki so jih posamezna mesta in okraji izvolili in v zbor poslali, da se posvetujejo in sklepajo o vsem, kar je v korist in blagor dežele. Sklepe deželnih zborov, da postanejo postava, potrjuje cesar.